

ULUSLARARASI SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA İLİM ve ULEMA SEMPOZYUMU

24-25 KASIM 2023

BİLDİRİLER

Editörler

Prof. Dr. Seyfullah KARA

Dr. Öğr. Üyesi Rauf Kahraman ÜRKMEZ

Çizgi Kitabevi Yayınları (e-kitap)

©Çizgi Kitabevi
Temmuz 2024

ISBN: 978-625-396-296-8

Yayıncı Sertifika No: 52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

Editörler

Seyfullah KARA | Rauf Kahraman ÜRKMEZ
ULUSLARARASI SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA
İLİM ve ULEMA SEMPOZYUMU
24-25 KASIM 2023
BİLDİRİLER

Kitapta yer alan metin, fotoğraf, resim, şekil, çizim ve alıntı ile
kaynakça sorumlulukları, yazarlarına aittir.

Yayına Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları

Tel: 0332 353 62 65- 66

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Çağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com

📞 / cizgikitabevi

Müsâmeretü'l-Ahbâr'da İlim ve Ulema

Semra BAŞAĞAÇ¹

Giriş

Anadolu'nun Selçuklu hâkimiyetinde olduğu XII-XIII. yüzyılları Türk rönesansı olarak adlandırmak yanlış olmasa gerek. Anadolu bünyesinde yetişen, talebe yetiştiren, devlet erkânında, saray zümresinde görev alan ulema, her daim var olduğu gibi; Moğol istilası ile pek çoğu göç etse de ilim almak adına yapılan rihleler sonucu hem Anadolu içine hem de sair coğrafyalara yaptıkları yolculuklarla ilim adına dâhil olan tüm zümreyi, her daim Anadolu'da canlı tutmuşlardır. Dönem âlimlerinden biri olan Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî (ö.733/1332-33), kaleme aldığı eseri *Müsâmeretü'l-Ahbâr* ile İbn Bîbî'den (ö. 684/1285'ten sonra) sonra Selçuklu tarihine ait bıraktığı en önemli ve kıymetli hazine ile yalnızca yazdığı dönem siyasi tarihi değil sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar gibi pek çok hususa da ışık tutmuştur. Künyesinden Aksaraylı olduğu tahmin edilen ve yazdığı eser göz önüne alındığında oldukça kültürlü, donanımlı, İslami ilimlere, Arap ve Fars dili edebiyatına hâkim olduğu düşünülen Aksarâyî'nin eserinde kendisinden hiç söz etmemesi ketum ya da mütevazı bir mizaca sahip olduğunu düşündürmektedir.

Orta Çağ tarihi adına bilhassa Selçuklu dönemi için oldukça önem arz eden müellifin bu eseri, ana kaynak olarak pek çok akademik çalışmada yer almıştır. Kronolojik bir sıralama ile yazılan eserin, çok geniş bir tarih aralığını kapsamaması neticesinde birçok çalışmada başvuru kaynağı olarak yer alması haklı nedenlerdendir. Yapılması planlanan bu çalışma *ile Müsâmeretü'l-Ahbâr*'da yer alan ulema, mansıp ve eserinde yer alma nedenleri, tasavvufi zümre, dönem Anadolu'sunda var olan ilmî hayata ne ölçüde yer verildiği, ulemanın dönem siyasi tarihi içerisindeki konumu ve saray zümresinin ulemaya bakış açısı irdelenecektir.

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye, wondersemra@gmail.com, ORCID ID: 0000-0000-0000-0000

Selçuklu Bünyesinde İlim ve Âlimler

Eğitim; kişinin önce ailesi, sonra kendi istek ve iradesi ile yaşamında çizeceği yolun kişilik ve karakterindeki oluşumların ya da değişimlerin, bakış açılarının, baktıklarını görme ve algılama yetilerinin şekillenerek nitelikli bir yaşam sürecine sahip olmasını sağlayan yegâne süreçtir.

VIII-IX. yüzyıllarda başlayarak XIII. yüzyıla kadar önemini yitirmeden ilerleyen ilmî süreçte Anadolu'da eğitime verilen önem ve teşviğin, maddi manevi destekle birlikte bir çocuk yetiştirme sürecinin önde gelen unsurları arasında olduğu, bu dönem aralığında yetkinleşmiş pek çok âlimin ilmî hayatında açıkça vurgulanır. Aile, bilhassa baba figürünün bu hususta son derece gayretli ve istekli olduğu açıkça görülür. Önce erken yaşlarda aile içerisinde başlayan eğitim baba ya da dede tarafından verilir, sonrasında ise mutlaka bir âlime emanet edilerek ders halkasına katılım sağlanır, aile tarafından çocuklarına sağlanan aynı destek ve teşvik rihle için de devam ederdi. Bu sıralama, XII-XIII. yüzyıla ismini başarılı eserleri, fikirleri, düşünceleri ve yetiştirdikleri nice talebeleri ile yazdırmış çoğu âlim için nerdeyse değişmez bir kalıptır. Eğitim zorunlu olmamasına rağmen dıştan son derece olumlu ve ümit verici görünen bu tablo, kimi zaman da bir babanın güvenli ve rahat bir evlat geleceği için hazırladığı basamak olarak da önümüze çıkar. Oğlunun şehrin ileri gelenleri ile tanışıp hemhâl olması, onlarla birlikte dost meclislerine dâhil olması, saray yönetimini ve erkânını tanınması hatta dâhil olmasının yolu çiftçi ya da zanaatkâr bir babanın evladı için okumak, eğitim almak, yani ilimden geçmekteydi. İbn Hübeyre (ö.499/1105) ve İmâd'ü'd-dîn el-İsfahânî (ö.597/1201) bu ulemaya örnek olan yalnızca iki isimdir.¹

İbn'ül-Cevzî'nin (ö.597/1201) satırlarından ilme ve çalışmaya verdiği kıymetin günümüz için de geçerliliğini olduğu gibi koruduğu açıkça görülür. *"Kendisine saygısı olan bir kişi, vasatlıktan sıradan bir insan olmaktan kaçınmalıdır"* der. O'na göre eğer peygamber olmak gibi bir seçenek var ise sıradan bir veli, eğer kişi halifelik makamına yükselebilecek bir değerde ise vezir, melek olabilir, sıradan bir insan olmamalı, buna rıza göstermemelidir.² Oldukça iddialı olan bu satırlardan İbn'ül-Cevzî'nin hayli hırslı bir mizaca sahip olduğunu düşünmek mümkün gibi görünüyor.

İlim, bu dönemde pek çok âlim için yeterli değildir. Aynı zamanda da zekâyı, aklı, sorgulamayı ve her şeyden önce amelle bütünleştirmeyi gerektirir. Tüm bunların yanı sıra gözlem de son derece önemlidir. Salt ilmin bir

¹ Carla L. Klausner, *Selçuklularda Vezirlik*, çev. Mehmet Fatih Baş-Sinan Tarıfci (İstanbul, 2019), 101.

² Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbn'ül-Cevzî, *Bir Âlimin Günlüğü*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Sufi Kitap, 2019), 196.

âlim için yeterli olmayacağı görüşü genel kabul gibidir. Bildiği bilgiyi sına-mayan, aklını kullanmayan insanı İbnü'l-Cevzî, kum üzerine dikilmiş bir bi-naya benzetir. Bu bilgi temelsizdir. Âlimlerle olabildiğince bir arada olmak, yalnız ilim almak değil, onları hareketleri, yaşam tarzları olarak gözlemle-mek de ilimdir. Aklını kullanmayanın ilmi sorgulanmalıdır.³

Türkler, Anadolu'yu fethettiklerinden itibaren bu coğrafyada pek çok medresenin yapımına ihtimam göstermiş, âlimlere ise ayrı bir önem vermiş-lerdir. Selçuklu döneminde yükseköğrenime verilen önem sonucu yetişen âlim ve devlet adamlarının donanımı şaşırtıcı değildir. Devlet erkânının ve sultanların ulemaya verdiği değer ve kıymet neticesinde sık sık ilmî sohbet-lere davet edilir, itibar görür, sözleri dikkatle dinlenir münazara edilirdi. Anadolu Selçukluları Anadolu'da bir şehri fethettiklerinde ilk iş olarak orada cami, medrese, zaviye inşa ederek tüccarları, din adamlarını ve Türk nüfusu buralara yerleştirmişlerdir. Nizâmülmülk'le (ö.485/1092) Anadolu'da şekil-lenerek daha da gelişip büyüyen medreseler, bir noktada dinî kurumlar ile devlet kurumlarını birleştirmiştir. Aynı kurumda eğitim alanlar daha sonra kabiliyet ve başarılarına göre liyakat esas alınarak devlette en uygun olduk-ları kademede görev alırlardı. Yani kadı da vezir de aynı medreseden icazet alırdı.

Medreselerde ya sadece dine dayalı eğitim ya da İslam tarafından kabul gören ilimler öğretildiği gibi bazı medreselerde de fıkıh ya da tıp gibi tek branşta eğitim verilirdi. Ancak derslerin çoğu Kur'an, hadis, fıkıh, kelam, adap gibi derslerden oluşurdu.⁴

Din ile iç içe olan entelektüel hayat devlet yönetiminde de açıkça görü-lür. Kimi vezirlerin halkı ilim ve eğitime teşvik etmek için bizzat medreseler-de derslere katıldığı dikkat çeker. İkiyâ el-Harrâsî'nin (ö. 504/1110) dersine iştirak ederek dinleyen Sultan Muhammed'in (1105-1118) veziri Sa'dül-Mülk bunun belirgin örneğidir.⁵

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî Hayatı ve Eserleri

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî'nin doğum tarihi ve hayatı hakkın-da kaynaklar bize yeterli bilgi vermez. Elde olan, ulaşılan bilgilere ise an-cak kendi yazdığı eserinde yer verdiği satırlardan yapılan değerlendirmeler sonucunda net olmasa da az çok fikir üretebiliyoruz. Künyesinden onun

³ Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *Bir Âlimin Günlüğü*, 241.

⁴ Klausner, *Selçuklularda Vezirlik*, 96,98.

⁵ Klausner, *Selçuklularda Vezirlik*, 109.

Aksaraylı olduğu ve XIII. yüzyılın ilk yarısında doğduğunu tahmin etmek mümkün gibi görünüyor. Müellif, kaleme aldığı eserinde kendisi ve ailesi ile ilgili açık ve net bir bilgi vermediği gibi yapmış olduğu hizmetler ya da yapmakta olduğu görevinden de söz etmez. Sadece eserinde yer verdiği bilgilerden ömrünün 45-50 yılını devlet hizmetinde çalışarak geçirdiği söylenebilir. Yine müellifin kendi ifadesinden bir dönem Selçuklu'da divan kâtipliği yapmış olduğunu öğreniyoruz.⁶ Kaleme aldığı satırlardan, yaşadığı, gözlemlediği ya da dâhil olduğu olayları aktarırken içinde bulunduğu dönemde devlet erkânında aldığı görevler hakkında tarih ve detay olmasa da bize ipuçları vermektedir. II. Gıyâseddin Mesud tarafından saltanat nâibliğine tayin edilen Mûcireddin Emîr Şah'ın hizmetinde, kesintisiz olmasa da uzun yıllar çalışmış olduğu anlaşılıyor.⁷

Yine sözünü ettiği satırlarda aktardığı anekdotlardan hazinenin defterlerini tuttuğu, maliyeden sorumlu olduğunu görüyoruz.⁸ Tarih ve detay vermediği için yine XIV. yüzyılın başlarında Selçuklu vakıfları nazırlığına ardından da evkaf nazırlığı görevine getirildiğini görüyoruz.

Bir sır perdesi gibi kapalı tuttuğu hayatı, yaşanmışlıkları ve ailesi gibi ölüm tarihi ve ölüm nedeni de net değildir.

Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr (Tezkire-i Aksarâyî)

Eserin Konusu ve Bölümleri

Aksarâyî, günümüze ulaşan eserini 723 (1323) yılında İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han (716/1316) tahta oturduktan sonra Anadolu Hükümdarı olan Çoban Noyan'ın oğlu Emîr Timurtaş Noyan (1314-1328) için yazmıştır. Dört bölüm hâlinde kaleme aldığı eserinde Anadolu'nun Moğol hâkimiyeti altında ve Selçuklu'nun gerileme döneminde olduğu yılları oldukça detaylı verir. Çok kısa yer olsa da birinci bölümde İslam dünyasında yer alan hicri ve Rumi takvim ile Selçuklu Sultanı Melikşah döneminde yer alan Yezdicird ve Celâlî takvimlerinden söz eder. Hz. Muhammed ile başlayıp Hulefâ-yi Râşidîn dönemi ile devam ederek Abbâsî halifelerini ikinci bölüme dâhil eder. Üçüncü bölümü Selçuklulara ayırmıştır. Günümüz Anadolu'sunun temellerini atan Selçuklu Devleti ile başladığı bölüm, yıkılış ve II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemi ile son bulur. Son bölümü ise kendisine ayırmıştır. Tamamı ile şahsi gözlem, analiz ve fikirlerini kapsayan dördüncü bölüm, bu

⁶ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman* (Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay., 1970), 14; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 110.

⁷ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 145.

⁸ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 230.

bağlamda eserin belki de en kıymetli kısmıdır. XIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak XIV. yüzyılın ilk yarısına kadar olan olayları aktarır.

Eserin Üslubu

Müellif, kaleme aldığı eserin ilk üç bölümünü yalın, sade tutmuş fakat son bölümde oldukça fazla şiir ve ağdalı bir anlatımla detaylandırmıştır. Dördüncü bölüm ve sonrası yaşanan olayların akabinde ve hemen hemen hepsinde konu ile ilgili bir deyiş, atasözü, müellifin kendi sözü ya da şiiriyle tamamlanır. Müellif yaşanan olayları kaleme alırken hislerini, zaman zaman öfkesini ya da duyduğu üzüntüyü satırlarına aktarmakta sakınca görmemiştir.

Alparslan Dönemi (1064-1072)

Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı olan Alparslan (ö. 465/1072), Horasan Meliki Çağrı Bey'in oğludur. Türklerin Anadolu'ya temellerini attığı Malazgirt savaşından (1071) söz edilen bu bölümde karşımıza ilk çıkan savaş öncesi âlimler ve müneccimlerdir. Müellifin "cihangirlik sevdasına düştü" olarak tanımladığı Alparslan'ın Bizans İmparatoru Romanus Diogenis'le (1068-1071) Malazgirt Ovası'nda tarih yazdığı bu zafer öncesinde Sultan hem müneccimlerle hem de âlimlere görüşür. Her ne kadar savaş öncesinde doğuya yönelip yaşlı ve yorgun olan savaşçıların askerliklerini sonlandırarak yerine yeni, genç ve dinamik kuvvetleri yerleştirmesi savaş hazırlığı yapıyor şeklinde yorumlansa da⁹ yine de ulema tarafından onaylanmak istemiş olmalı ki savaşın akıbeti ve zamanın doğru olup olmadığı hususundaki endişelerini dile getirmiştir. Yıldız haritasına bakarak yorumlayan müneccimler, savaş için doğru bir zaman olmadığını, ertelemesinin daha uygun olacağını salık verirler. Bu öneri ile yetinmeyen Sultan, bir de ulema ve meşâyih ile görüşerek Onların da fikrini sorar. Ulemanın görüşü farklı yöndedir. Günlerden Cuma olması sebebiyle tüm İslam coğrafyalarında minberlerde okunan hutbelerde İslam ordusuna ve askerlerine dua edildiği ve böylesi bir duanın gücünü hafife almamak gerektiğini ifade ederek Sultana bunu bir fırsat olarak değerlendirmesinin uygun olacağını söyleyerek savaş için onay verirler. Sonuç ortadadır. Ulema, günümüzün temellerinin atılmasına vesile olmuştur. Müellif, Alparslan'ın yaptığı bu tercihi imanı kuvvetli olduğu için müneccimleri dinlemediği şeklinde yorumlayarak takdir eder.¹⁰

⁹ İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *Dia* (İstanbul: TDV Yay., 1989), II/529.

¹⁰ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 12.

Melikşah Dönemi (1072-1092)

Melikşah (ö. 485/1092), Selçuklu Sultanı Alparslan'ın oğludur. Onun saltanat döneminde Selçuklu Devleti en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Melikşah da babası gibi vezir Nizâmülmülk (ö. 485/1092) ile birlikte devleti yönetmiş, tedbirli, ileri görüşlü ve istişâreye son derece önem veren bir hükümdardır. Tahtta kaldığı dönem Selçuklu için refah, huzur ve güven dönemi olarak adlandırılır. Melikşah, döneminde istikrarla devam ettirdiği başarısını sadece siyasi politika ve zaferlerle sürdürmekle kalmamış, Anadolu'yu bilimsel çalışmalar ve kültürel faaliyetlerle de zirveye taşımıştır.¹¹

Elbette hem siyasi haritada hem de ilmî, kültürel donanımda bu denli başarılı bir dönemi Aksarâyî de atlamaz. Melikşah'ın adaletli, cömert ve zeki bir hükümdar olarak beşerî vasıflarını pek çok müellifin de dile getirdiği gibi sıralarken, onun aynı zamanda da âlimlere ve meşâyihе verdiği önemin üzerinde özenle durur. Döneminde saraya gelen ilim ehline ve şeyhlere bol bol dağıttığı bahşişler sayesinde önemli paylara kavuştuklarını ifade ederek Eş'arî âlimlerinden Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî'yi (ö. 478/1085) Melikşah döneminde yaşayan imamların büyüklerinden biri olarak örnek gösterir. Bu zirve dönemi bir de kendi yazdığı şiirle taçlandırmıştır.

*“Dünyada makam ve mevki bulan, bir ülkeye galip gelen, vakti ganimet bilip adaletin ve şeriatın kanun ve kuralına göre hüküm süren o devlet sahiplerine ne mutlu! O'nun ve Nizâmülmülk ve diğerleri gibi vezirinin adları, geceleri ve gündüzlerin sayfalarında ebediyyen kalsın.”*¹²

Sencer Dönemi (1118-1157)

Büyük Selçuklu Devleti'nin son hükümdarı olan Sultan Sencer, Melikşah'ın oğludur.

Selçuklu'nun belki de devlete en büyük zararı veren taht kavgalarından biri neticesinde yeğeni Mahmud'la Sâve civarında yapılan savaşta almış olduğu galibiyet sonucunda tahta çıkmıştır. Sultanun ilme olan ilgisi bilinmektedir. Döneminde Horasan'ın ilim almak isteyen herkesin akın ettiği bir merkez olduğu ve sultanun ulemaya çok ihtimam gösterdiği Selçuklu tarihinde sıkça zikredilir.¹³ Kaynakların bazısının Oğuz isyanı ile ilgili detayları ak-

¹¹ Carl Brockelmann, *İslâm Ulusları ve devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay (Türk Tarih Kurumu Yay., 1992), 143-147; Abdülkerim Özyayın, “Melikşah”, *Dia* (Ankara: TDV Yay., 2004), XXIX/57; İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Selçuklular Tarihi)*, çev. Ali Sevim (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1982), 41.

¹² Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 16.

¹³ Reşidü'd-dîn Fazlullah, *Cami'ü't-Tevârih*, çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş (İstanbul: Selenge Yay., 2010), 171.

tardığı¹⁴ bazısının ise sadece yüzeysel olarak detaya inmeden yer verdikleri satırlarında¹⁵ vergi toplaması için Oğuzlara gönderilen tahsildarın ölümüne yer verirler. Sultan Sencer ile arası açılan Oğuzlar, her ne kadar uzlaşma talep etseler de Sultan kabul etmemiştir. Sencer'in reddetmesi üzerine çıkan savaşta Sultan yenilerek Oğuzlara esir düşer. Aksarâyî, Horasan'a hareket eden Oğuzların orada aralarında ilim erbabının da bulunduğu çok sayıda insanı şehit ettiklerinden söz eder. Örnek verdiği ve belli ki kendisini de en çok etkileyen isim, Gazzâlî'nin talebesi Muhammed Yahya Sururî'dir. Sencer'in ilme ve ulemaya ne derece önem ve destek verdiği bilinmekle birlikte Gazzâlî ile olan yakınlığı ve gösterdiği hürmet, onu kendi adına yaptıracağı medresede eğitim faaliyetinde bulunması için eğitimden affını istemesine rağmen Tus'a gönderdiği de Selçuklu ilim tarihi satırlarında yer alır.¹⁶ Müellifin ilimde "Hüccetü'l-İslâm" olarak tabir ettiği Gazzâlî'nin talebesi için, işkence ile ortadan kaldırdılar diyerek dile getirdiği satırlarından ne derece üzüldüğü açıkça görülmektedir.¹⁷

Sencer Dönemi ile sona eren Büyük Selçuklu Devleti'nden sonra Aksarâyî, "İran Sultanları Olan Selçuk Oğulları" başlığı ile devam etmiş; fakat bu kitabın konusu değil diyerek açıklamaya girmeyeceğini ifade etmiştir.

Müellif 1243 Köseadağ Savaşı ile yıkılma sürecine giren Anadolu Selçuklu Devleti ve Moğol hâkimiyetine, II. Gıyâseddin Keyhusrev'e (1237-1246) ayrıldığı satırlarında kısaca yer verdikten sonra dördüncü bölüme geçer.¹⁸ Bu bölüme kadar olan yalın, sade anlatımı artık daha süslemeli ve sık sık satır aralarına serpiştirdiği şiirleri ile daha karmaşık ve okuyucu yoran, bıktıran bir yazım şekline dönüşmüştür.

Bu bölüm, artık Moğol hâkimiyetinin söz sahibi olduğu Selçuklu'nun son dönemleridir. II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatından sonra taht mücadelesine başlayan üç oğlunun zaten zor durumda olan Selçuklu siyasetinde izledikleri mücadelecî yolda yanlarında olan ve bu sıkıntılı dönemde hem devleti ayakta tutmada hem de üç oğlan arasında denge unsuru olmada başarılı bir yol haritası çizen devlet adamına özellikle yer vermiştir. Zeki, azimli ve ilim sahibi Celâleddin Karatay'dan (ö. 652/1254) sitayişle söz ettiği satırlarında bir anekdotla karşımıza çıkar. Aksarâyî, Karatay'ın Elbistan yolu üzerinde Zamantı vilayetinde yaptırmış olduğu medresenin inşası tamamlan-

¹⁴ Abdülkerim Özeydin, "Sencer", *Dia* (İstanbul: TDV Yay., 2009), XXXVI/510.

¹⁵ Brockelmann, *İslâm Ulusları ve devletleri Tarihi*, 200; Mustafa Ergun, "Selçuklular Döneminde Eğitim ve Bilim", (2018), 4.

¹⁶ Gülnihal Küken, *Ortaçağ'da Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Alfa yay., 2001), 335.

¹⁷ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 17.

¹⁸ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 27.

dığında görmek için Kayseri'den yola çıktığını fakat medreseye ulaşmadan pişman olup görmeden geri döndüğünü belirtir. Nedeni bellidir. Medrese o kadar ihtişamlı, büyük ve güzel olmuştur ki, gördüğünde kendisi ile gurur duyabileceği hatta kibirlenebileceği korkusu ile binanın bitmiş hâlini görmek istemez. Çünkü kendisine medresenin yapımı sırasında çıkan hesapları ve defterleri getirdiklerinde ayrılan bütçeden geriye çok miktarda para kaldığını görür. Bu durumunda mutemeti, işçileri, ustaları ve medresenin yapımında emeği geçen herkesi zor durumda bırakabileceğini düşünür. Onların borçlu görünmesini de istemediği için hesap durumu hakkında kendisine ibraz edilen tüm evrak ve defterleri yaktırarak yok eder.¹⁹

Aksarâyî'nin uzun uzun sitayişle bahsini ettiği bir diğer isim Moğollara karşı izlediği başarılı siyaseti ve aldığı isabetli kararları ile bilinen Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'dir (ö. 687/1288). "Ata" ünvanı ona hayırseverliğinden ve servetini halk için çekinmeden harcamasından dolayı verilmiştir. Müellif, Sâhib Ata'nın ne kadar başarılı, akıllı ve titiz bir devlet adamı olduğunu divan kararlarının dışında alınan kararlardan sorumlu tek kişi olduğunu, fermanlara ve menşurlara ondan başka kimsenin imza atmadığını belirterek anlatır. Neye dayanarak söylediği bilinmez fakat bu övgü dolu satırların yanı sıra Sâhib Ata için "*ilimden yana nasibi yoktu*" cümlesini eklemede sakınca görmez. Her ne kadar ilim sahibi olmasa da diyerek devletin yönetiminde son derece başarılı olduğunu ve isabetli kararlar aldığının da altını çizer. Onun vezirlik döneminde mescit, medrese, zaviye, kervansaray ve hankah kapılarının halka açık olduğunu, kibirden uzak mizacı nedeniyle de vezaret makamına halkın daha rahat ulaşabildiğini ifade eder. Bunu da "görüşme perdesinin kaldırılması" olarak yorumlamıştır. Yine bir diğer önemli detay Sâhib Ata'nın vezirlik döneminde divan defterlerinin Farsçaya çevrilmesidir. Fahreddin Ali, okuduğu evrak ve defterleri daha iyi anlamak, ne ifade edildiğini tam ve net olarak kavrayabilmek, doğru aktarmak ve en önemlisi küçücük de olsa en ufak bir detayı atlamamak adına Arapça yazılan divan defterlerinin Farsçaya çevrilmesi emrini vermiştir. Böylelikle devlet adına bilmesi gereken her ne varsa hiçbirinden yoksun kalmayacak ya da yanlış yorumlamayacaktır. Yapılan bu tercümelere dayanarak devletin gelir-giderlerini düzen altına almıştır.²⁰

¹⁹ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 28.

²⁰ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 48.

Sultan Rükneddin Kılıcarıslan (IV. Kılıcarıslan) Dönemi (1249-1254, 1257-1266)

IV. Rükneddin Kılıcarıslan, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in üç oğlundan biridir. 1249-1254 yılları arası, saltanatın üç oğlan tarafından ortaklaşa birlikte yönetilme dönemidir. Celâleddin Karatay ve diğer kardeş Keykubad'ın ölümünden sonra hayatta kalan iki kardeş Keykâvus ve IV. Kılıcarıslan'ın arası açılmış, Moğol kumandanı Baycu'ya yenilen İzzeddin Keykâvus'un kaçması neticesinde 1257 yılında Rükneddin tek başına tahta çıkmıştır. Aksarâyî, bu döneme ait bir isyandan ve isyan sonucunun acı tablosundan üzülererek söz eder. İsyân, Ermenek tarafında bir grup Türkmen beylerinin İzzeddin Keykâvus taraftarlığında Konya'ya gelerek bu şehri fethetme çabalarıdır. Elbette sonuç Sultanın zaferi ile hasıl olmuş ve elebaşları ağır bir şekilde hak ettikleri gibi cezalandırılmışlardır. Fakat müellifin esas üzülererek detaylı açıklamaları ile yer verdiği satırlarda meydana gelen bu isyandan haksız yere sorumlu tutulan devlet büyükleri ve âlimlerdir. Dürüstlük emsali ve dindar müstevfi²¹ Necibeddin, ismini vermediği fakat dönemin kazaskeri olan kişilerin ilimde fende derya olarak nitelendirebileceği kadar engin olan isimlerin yoktan yere kılıçtan geçirilerek ya da zehirli içeceği yudumlayarak öldüklerini anlatır.²²

Sâhib Şemseddin Cüveynî (ö. 683/1284)

Başarılı bir devlet adamı ve vezir olan Cüveynî'nin doğumu, çocukluğu, gençliği hatta almış olduğu eğitim ve öğretimi hakkında hiçbir bilgi yoktur. İlhanlı Dönemi devlet adamı olan Sâhib Şemseddin, tarihçi Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin (ö.681/1283) kardeşidir.²³ Aksarayî'nin övgü dolu satırlarla uzun uzun söz ettiği vezir, döneminde başarılı idareciliği, bilgisi, adaleti bilhassa vergi dağıtımında yaptığı adil paylaşım ile Selçuklu tarihine ismini yazdırmış bir kişidir. Müellif, onun başarılarla dolu yöneticiliğinin yanı sıra, düzgün belagati, iyi konuşması ve kaleminin ne denli etkili olduğunu süslü satırlarla "misk saçan kalem" gibi ifadelerle aktarır. Her ne kadar eğitimi hakkında bilgi sahibi olmasak da başta edebiyat olmak üzere pek çok ilimde iyi bir eğitim aldığı ve bilgili olduğu müellifin de yer vermiş olduğu kendisine ait bir örnekten anlaşılmaktadır. Sanat ve ilim adamlarını koruyup, kollamış gelirlerin pek çoğunu bu uğurda sarfetmiş olan Cüveynî için özellikle yazmada sahip olduğu yetenek, yazma sanatının güzelliği ve inceliği olarak vurgulanmıştır.²⁴

²¹ Mali işlerden sorumlu devlet memuru ya da ona bağlı memurlar.

²² Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 54.

²³ Tahsin Yazıcı, "Şemseddin Cüveynî", *Dia* (İstanbul: TDV Yay., 1993), VIII/144.

²⁴ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 60.

III. Gıyâseddin Keyhusrev (1266-1282)

IV. Kılıcarslan'ın öldürülmesinden sonra altı yaşında annesinden alınıp tahta oturtulmuş küçük bir çocuk aynı zamanda da Anadolu Selçuklu'nun hükümdarıdır. Anadolu Selçuklu tarihinde önemli bir isim olan Muînüddin Süleyman Pervâne'nin (ö. 676/1277) âlimleri koruyan, zaviye ve medreselerde huzur içerisinde eğitim yapılmasında öncü olan kişiliği burada da devreye girmiş ve bu çocuk hükümdarın eğitimi için elinden geleni yapmıştır. Müellifin satırlarında almış olduğu eğitimin tüm aşamaları ve hocaları ile birlikte aktarılmıştır. İlmi eğitimi, son derece iyi bir âlim olan Kadı Nureddin Yenbu'î tarafından verilir. Kadı, kendisinde var olan tüm bilgiyi ve yazma usullerini öğretmiştir. Dinî eğitim ise Eminateddin İsfehanî tarafından verilir. İsfehanî küçük hükümdara padişahlık örf ve adetlerinin yanı sıra namaz kılmak, oruç tutmak, hayır işlemek, dua ezberletmek gibi tüm dinî vecibeleri en ince ayrıntısına kadar öğretir. Bu sırada sultan tüm bu eğitimleri alırken büyümüş ve ergenlik seviyesine geldiğinde de iyi ata binen, gözü pek bir süvari olmuştur.²⁵

Müellif, sultanın eğitiminden sonra dönemindeki devlet adamları ve görevlerini açıklar. Cuma sabahları Melikşah'ın zamanından beri değişmemiştir. Yine her cuma dönemin âlimleri şeri konularda münazara eder, tartışır; bilgisi nispetinde en üstün olan âlim, başta mansıb-ı kaza²⁶ olmak üzere diğer âlimlere de yine bilgisi ve derecesine göre bir makam verildiğinden bahisle olgun ve mükemmel bir âlim olarak tanımladığı Şeyh Sadreddin Muhammed'e gelir.

Dönemin Devlet Erkânı ve Ulema

Sırada dönem âlimleri, kadıları ve meşâyih vardır. Övgüyle söz edilen ilk isim, dönem şeyhülislamı Şeyh Sadreddin-i Konevî'dir (ö. 673/1274). Aksarayî'nin mükemmel ve olgun bir âlim olarak tanımladığı şeyhülislam, hadis başta olmak üzere diğer tüm ilimlerde de son derece yetkin ve bilgilidir. Mekânı, ilmini almak ve ona danışmak isteyen hem doğudan hem de batıdan gelenlerle doludur. Babasının ilahi bilgilere sahip şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) yakını olmasından dolayı zaten ilmin içinde büyüdüğünü ve eğitimini ondan aldığını bilhassa incelikler ve gerçekler ilminde tam ve yetkin olduğunu belirterek hadis ilminin Konevî ile birlikte son bulduğunu ve başka kimsenin geliştiremediğini yazacak kadar da iddialıdır.²⁷

²⁵ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 67.

²⁶ Yargıçlık makamı

²⁷ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 68.

“Arş Onların yanında kürsüden çok çok daha aşağıdaydı, hepsi de âlim ve birer müctehid idiler” dediği dönem kadılarına Konya’da Sirâceddin-i Urmevî (ö. 682/1283) ile başlar; Aksaray’da Kadı Eminateddin Tebrîzî, Kayseri’de Kadı Celâleddin, Sivas’ta Kadı İzzeddin, Tokat ve Niksar’da Sâdeddin ve Bedreddin Kazvinî ve Karahisar’da Kadı Hüsameddin’i tek tek zikretmiştir. Söz konusu kadıların her biri de mantık, cedel, kalam, fıkıh, hadis ve felsefe ilimlerinde dirayetli olan âlimlerdir.

Şeyhülislam ve kadıların yanında meşâyih de unutulmamıştır. Konevî’nin etrafında toplanan talebeleri Saîdüddin-i Fergânî (ö. 699/1300), Fahreddin-i Irâkî (ö. 688/1289) gibi isimleri son derece saf, temiz, iyi niyetli, tarikat mensuplarının önderleri olarak sıralar. Yalnız müellif tüm meşâyihî aynı kefeye koymaz. Dönem âlimleri gibi zahirde tasavvuf ehli görünüp ama aslında bâtında hiç de o kadar masum olmayan bir takım zümreye de hilekâr taife diyerek değinmeden geçmez.²⁸

Yine ilmi ile ön plana çıkan diğer bir devlet adamı, vezir Sâhib Mecdeddin Muhammed b. El-Hüseyin’dir. Mütevazı kişiliği bir yana bilgisi, donanımı ve ilmiyle kendinden övgüyle söz edilen diğer devlet adamlarının yanında yerini almıştır. Aksarayî, Sâhib Mecdeddin’in ilimde bir derya olduğunu, konuşmasının son derece düzgün, ince ve akıcı olduğunu hatta güzelliği bakımından belagat ve fesahat ehlinden hiç kimsenin onunla yarışamayacağını dile getirerek, iki dil bildiğini ve yazabildiğini de belirtir. Kusursuz belagati, kelimeleri yazmada, sıralamada, düzgün cümle kurmadaki başarısını mükemmel olarak niteleyerek onu ilim mertebesinde Sâhib Abbâd-i Kâfî’nin²⁹ derecesine ulaşmış olarak ifade eder.³⁰

Sırada teşekkür mahiyetinde uzun uzun yazdığı satırlarında her biri için ayrı övgü ve methiyeler dizdiği dönemin başarılı devlet adamları vardır. Onları Selçuklu’nun son dönemlerinde izledikleri başarılı siyaset ve hamlelerinden dolayı takdir etmekle kalmayıp hepsinin de belagat sahibi olduğu, makamlarının her daim âlimler ve şeyhlerle dolu olduğu asıl önemlisinin de kitap yazma işinin yine bu ilim sahibi devlet adamlarının döneminde zirveye çıktığını belirtir. Dönemlerinde yazılan eserleri gül bahçesine, bilgiyi güle benzeterek ilim ve edebiyatın yanağı parladı diyerek kendisinin de şiirsel

²⁸ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 69.

²⁹ 326/938’de Tâlekân ya da İstahr’da doğmuş; ulemaya olan saygısının yanı sıra ilmî donanımı, sanat ve edebiyat ilimlerindeki yetkinliği ile bilinen şiirler yazan âlim, edip ve Büveyhî veziridir. (İlyas Çelebi, Sâhib b. Abbâd, Dia, XXXV/512)

³⁰ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 73.

yazı dilini ortaya döker. Âlim ve şeyhlere gösterilen ilgi ve alaka o kadar fazladır ki tabir etmek için “aşırıya kaçtılar” ifadesini kullanır.³¹

Müellif, Hatiroğulları isyanından söz ederken kızmış olmalı ki her daim sitayiş ve övgü dolu şiirlerle satırlarında yer verdiği Sâhib Mecdeddin, Müstevfi Celaledin ve Emîr-i dâd³² Eminatedin için “kalem sahibi kimseler, kılıcın gücüne sahip olmadıkları için varlık gösteremediler” diyerek bir de rubai ekler.

“Akıllı ve fikri kendisine destek olan kimse, her zaman yiğitlik gösteremez”³³

Ekâbirlerin (Devlet Büyüklerinin) Ölümü

Şam ordusunun isyanından sonra Pervâne Muînüddin'in Abaka tarafından idam ettirilmesi (ö. 1277) ile yaprak dökümü gibi başlayan devrin ekâbirleri, âlimleri ve şeyhlerinin vefatından dolayı çok üzgün olan Aksarayî, bu durumu değişim ve başkalaşımın başlaması olarak yorumlar ve ulemanın vefatı ile devletin bereketinin yok olduğunu ifade eder. Tek tek hepsini anarak rahmet diler.

Daha sonra anlatılacak notunu düşüktükten sonra Pervâne Muînüddin'in vefatının ertesi yıl ölen Mevlânâ'dan (ö. 1273) ariflerin sultanı olarak söz eder. Bir sonraki yıl Sadreddin-i Konevî vefat etmiştir (ö. 1274) Çok üzgün olan Aksarayî, hadis ilminde hazine, dönem şeyhlerinin müracaat kaynağı, divan hükümlerinde kendisine “halifetü'l-Arab ve Acem” olarak hitap edilen olarak satırlarında yer verdiği Konevî için ölümü ile ders halkasında bulunan şeyhlerin, âlimlerin hepsinin dağıldığını yazar.³⁴

Yine aynı yıl İranlı âlim ve filozof Nasîrüddin-i Tûsî de vefat etmiştir. Müellif onu dünyanın hocası, dünya âlimlerinin halefi ve öncüsü olarak anar. Rum'da ve dünyanın her tarafında ölümü ile risalelerinin, mektup ve eserlerinin kesintiye uğradığını, faziletler dünyasından yok olduğunu belirtir.

Bir diğer âlim olan, akli ve naklî ilimlerde dünya âlimlerini geride bırakan olarak tarif ettiği Kadı Sirâceddin-i Urmevî de vefat etmiştir (1283). Yine aynı yıllarda soylu ve asil bir âlim dediği Kayseri Kadısı Celâledin Habib, Kadı Taceddin Hoyî de vefat etmiştir.

Takdir-i ilahinin dışında üzülererek söz ettiği Rum'dan Şam'a göç eden âlimler de bu yaprak dökümü içerisinde dâhil olmuştur. Eğitim sınıfında bü-

³¹ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 75.

³² Selçuklu'da örfî davalara hükümdar adına bakan kişi (Aydın Taneri, Emîr-i dâd, Dia, XI/130)

³³ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 78.

³⁴ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 92.

yük imamlar, keskin zekâlar, fazilet ve ilim sahibi pek çok kişi göç etmiştir. Müellif bu ölüm ve göçlerden Türkleri sorumlu tutar. Onca ulema Türklerin itaatsizliği, fitnelikleri yüzünden ölmüş ya da göç etmiştir. Bu kadar ulemanın yok olması da hâliyle şeriatta var olan saflığı yok etmiştir.³⁵

Şehzade Kongurtay'ın Aksaray'a gelişi

Abaka Han'ın kardeşi Şehzade Kongurtay'ın Aksaray'a gelişi ve şehrin yağmalanması tam bir vahşettir. Şehrin vahameti o derece hazindir ki müellif pek çok takva sahibi şeyhin, müderrisin, âlimlerin de dâhil olduğu bu vahşeti anlatır. Başta Müderris Burhaneddin, Edip Nasıreddin Abdü'l-Cabbar gibi ilim erbabı olmak üzere Aksarayî'nin deyimiyle ayağını fetva sehпасına koymuş ulemadan ölen ve esir alınan çoktur. Aksarayî, dehşetle aktardığı bu satırlardan sonra şehirde meydana gelen kaybın ne ölçüde olduğu hususunda şehzadenin kendisini görevlendirdiğini ve ulema dâhil altı bin kişinin bazısının ölmüş, bazısının da esir alındığını yazmıştır.³⁶

Baydu'nun İsyanı

Müellif, İlhanlı Hükümdarı Baydu'nun Bağdat isyanı sırasında medreselerin ahengi bozuldu diyerek yakınır. İsyan sırasında şeyhlerin ve âlimlerin toplanma yerleri, ilim yuvaları olan medreseler, tekkeler ve dergâhlar Hristiyan patrikleri ve Şaman din adamları ile dolmuştur. Aksarayî bu durumu seccadeleri ve mihrabı şarapçıların doldurduğu ve tasavvufi zümrenin, ilim erbabının, zahidlerin rahiplerin ayağının altında kaldığı şeklinde yorumlar. Mescidin yıkılması için o kadar çok çaba sarfetmişlerdir ki müellif durumun vahametini neredeyse ezan ve namazın yasaklanacağını, mescitlerin putlarla dolacağı şeklinde anlatır. İlim erbabı ve ileri gelenlerin zalimlerin yargılanması için ne kadar çok dua ettikleri ve baskı altında oldukları belirtilir.³⁷

Aksarayî, Baydu'nun isyanından sonra İlhanlı veziri Hoca Vecih'in oğlu Nizâmeddin Yahya'dan (ö.1302) satır aralarında gözü aç, mevkii makam düşkününü olarak söz etmiş, burada da zorla aldığı haksız ve fahiş vergilere değinmiştir. Sâhib Nizâmeddin'in zulmü, sadece vergi tahsilatında değildir. Maktul diyerek andığı Kadı Sadreddin'in yazmış olduğu ve ciltlenmiş durumda olan 200 adet kitabını yağmaladığını hüznle aktarır. Fakat kadı Sadreddin ve yazmış olduğu eser hakkında bilgi vermemiştir.³⁸

³⁵ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 95.

³⁶ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 99.

³⁷ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 149.

³⁸ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 209.

Sultan Alâeddin b. Feramurz (III. Keykubad)

Sultan Alâeddin (1298-1302) döneminde atabeylik görevi Mecdüddin Karahisarî'ye verilir. Fakat müellif bu durumdan hiç memnun değildir. Mecdüddin'î göreve helal getirmekle, yalancılıkla suçlar. Aksarayî'ye göre Mecdüddin bu görevi hak edecek hiç de ilim sahibi bir zat değildir, fakat kendisini ilim erbabı gibi göstermektedir. Hatta tüm ilimlere vakıf ve tüm ilmî alanlarda meşhur bir âlim gibi göstermektedir. Yalan ve ikiyüzlülüğü o denli ayyuka çıkmıştır ki kendisini kimya âlimi olarak tanıtmış, hatta eşyanın kural ve kanunlarının mühendisi olarak tanımlamıştır. Amaç son derece basittir. Saray zümresine ve tahta olabildiğince yakın olmak.³⁹

Müellif, eserin son satırlarını XII ve XIII. yüzyılda Anadolu söz konusu olduğunda zikredilmeden geçilemeyecek İslam düşünce tarihinde seleflerine benzemeyen, hiçbir âlimle eşleşmeyecek kadar özgün olan müellif Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö.638/1240) manevi evladı yerine koyduğu I. İzzeddin Keykâvus'a yazdığı mektupla sonlandırır.

Bu mektup tamamı ile zimmilere yöneliktir. Genel kapsamı ve içeriği Sultanın Onlara karşı tavizkâr davranmaması gerektiği hususundadır. İslam düşünce tarihinin mihenk taşlarından biri olan Arabî, gayr-ı Müslim için ikamet ettikleri şehir ve çevresine kilise, tapınak gibi ibadethane yaptırılmaları ya da var olanı onarmamaları, çocuklarına *Kur'an*'ı öğretmemeleri, Müslümanlar gibi giyinmemeleri, Onlar gibi tıraş olmamalı, ibadetlerini yerine getirirken abartı ve gürültüden uzak olmaları gerektiği gibi özünde Müslüman topraklarında kendi dinlerini yaşayabilecekleri, hayatlarını idame ettirebileceklerini ama bununda belli kaidelerden oluştuğunu ve Sultanın bu hususları sağlaması gerektiğini açık ve net sıralayan bir mektuptur.⁴⁰

Sonuç

Aslında *Müsâmeretü'l-Ahbar*, XII-XIII. yüzyıllarda Anadolu'da var olan ilmin, dönemi efsaneleştiren âlimlerin, meşâyih'in zirvedeki yıllarını siyasetle harmanlayarak anlatan en önemli ana kaynaklardan biridir. Dikkati çeken bir diğer nokta sadece din âlimlerinin ya da tasavvuf ehlinin değil devlet erkânının bilhassa vezirlerin pek çok ilme vakıf olduğudur. Belagat başta olmak üzere, düzgün konuşmaları, güzel, doğru ve düzgün yazmada kalemlerini ustalıkla kullanmaları, dil bilmeleri Onları Selçuklu siyasetinde yürüttükleri başarılı politikaları ve kıvrak zekâlarıyla bütünleştirmiş ve dö-

³⁹ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 226.

⁴⁰ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 265.

nem ilim tarihinde ilk sıralarda yer almalarına neden olmuştur. Kendileri ilimde yetkin ve donanımlı oldukları kadar âlim ve şeyhlere gösterdikleri saygıda, medrese yaptırmada, eğitim adına yapılabilecek her türlü kolaylığı ve imkânı hoca ve talebelere ellerinden geldiğince sağlamışlardır. Yine satır aralarında belirgin ve açık açık yazmasa da net, açık ve günümüzden çok çok daha başarılı olduğu görülen liyakat mevzusudur. Âlimlerin yaptıkları münazaralar neticesinde ilimlerini ortaya döktüğünü ve üstünlük sağladığı karşısındaki ilim erbabını yendiği takdirde hak ettiği mansıba sahip olduğunu görüyoruz. Hükümdar ve vezirlerin gerek din gerekse devlet işlerinde mutlaka hak gözettikleri ve hak edenin hak ettiği makama getirildiği de çok net okunmaktadır.

Kaynakça

- Brockelmann, Carl. *İslâm Ulusları ve devletleri Tarihi*. çev. Neşet Çağatay. Türk Tarih Kurumu Yay., 1992.
- Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî. *Bir Âlimin Günlüğü*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Sufi Kitap, I. Baskı., 2019.
- Ergun, Mustafa. "Selçuklular Döneminde Eğitim ve Bilim". <http://dergipark.gov.tr/ader>
- Fazlullah, Reşidü'd-dîn. *Cami'ü't-Tevârih*. çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş. İstanbul: Selenge Yay., 2010.
- İbnü'l-Adîm. *Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Selçuklular Tarihi)*. çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1982.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Alparslan". *Dia*. C. II. İstanbul: TDV Yay., 1989.
- Kaymaz, Nejat. *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*. Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay., 1970.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. çev. Mürsel Öztürk. Türk Tarih Kurumu Yay., 2000.
- Klausner, Carla L. *Selçuklularda Vezirlik*. çev. Mehmet Fatih Baş-Sinan Tarifci. İstanbul, I., 2019.
- Küken, Gülnihal. *Ortaça'da Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Alfa yay., I., 2001.
- Özaydın, Abdülkerim. "Melikşah". *Dia*. XXIX/57. Ankara: TDV Yay., 2004.
- Özaydın, Abdülkerim. "Sencer". *Dia*. C. XXXVI. İstanbul: TDV Yay., 2009.
- Yazıcı, Tahsin. "Şemseddin Cüveynî". *Dia*. C. VIII. İstanbul: TDV Yay., 1993.